

A nemzet fogalma mai nevelésünkben

I. 1919 őszén a legtöbbit hangoztatott kifejezések egyike lett a *nemzetnevelés*. Ezzel a szóval indult meg akkor nevelésünknek csakhamar zátonyra jutott újjászervezése,¹ miniszteri rendelet akarta a nemzetnevelés szempontját az elemi iskolában rendszeresen érvényesíteni,² napilapok kapták fel a szót, tanügyi lapok is egyszerre csak meglátták benne a korszerű nevelésügyi törekvések legteljesebb összefoglalását.³ Ma sem szükséges bizonyítani, hogy a nevelői gondolkodásban a nemzet fogalmát középponti hely illeti meg. Azonban a nemzet fogalma nem tiszta, ez a szó nem minden hangoztatójának jelenti ugyanazt. Sokakban nem tiszta a bennük kétségtelenül meglévő nemzeti érzés sem; nem tudatos az a megérezett hiány, amely miatt a nemzet, a nemzeti szempont, a nemzet érdeke emlegetését szükségesnek látják; nem határozott tehát az a mód sem, amelyet a nemzet nevelésében alkalmazni kívánnak. A nemzetnevelésnek irodalmunkban annakidején pontosan kifejtett gondolata a jelszavak sorsára jutott, mert nem a benne kifejezett elméleti megfontolás tette az emlegetését általánossá, hanem az egész világ nyugtalansága; a közvélemény szemében nem annyira benső szükséglet növelte meg a jelentőségét, hanem inkább a külső körülmények, a magyarság keserves helyzete és az ebben végre felismert életveszély. Így aztán odajutottunk, hogy a nemzetnevelés fogalmából éppen a lényeg mosódik el.

Ez ellen azzal lehet védekezni, ha az egész fogalmat újra megvizsgáljuk s a lényegét újra megvilágítjuk. Szükséges is ez, mert maga a nevelés fogalma is vitássá lett. Itt azonban nem foglalkozom a nemzetnevelés egész kérdésével, sem magával ezzel a fogalommal, hanem az e kifejezésben egyévolvadt fogalmak közül egye-

¹ V. ö. *Mi a nemzetnevelés?* c. előadásommal, 1919. nov. 9., a szabadoktatási előadóképző tantolyam megnyitásán (Bp., 1920, a Szabad Lyceum kiadványai között).

² Hivatalos Közlöny 1919; 182.311/1919. B. I. számú Vkm. *körrendelet a nemzetnevelés szempontjának az elemi népiskolában való érvényesítéséről*.

³ A r. kath. tanítók lapja, a Népnevelő, ekkor változtatta a címét Nemzetnevelés-re.

dül a nemzet fogalmával. A nevelésről csak annyit mondok, hogy az embert alakító sokféle hatás közül csupán a tudatos, tervszerű, huzamos alakítást tartom nevelésnek, az ily hatásoknak azonban egész körét, tehát nem egyedül a gyermekre irányuló hatásokat s nem is pusztán a családi és iskolai nevelést. A nemzet fogalmával való foglalkozást azonban annál szükségesebbnek érzem, mert amikor a nemzetnevelés fogalma kialakult, abban a nemzetnek határozott értelmezése foglalt helyet s úgy látom, hogy azt bizonyos tekintetben módosítanom kell.

II. *Nemzetnevelés* c. munkámban (1912, 64) úgy néztem, hogy a „nemzet azok összessége, akik a földrajzi viszonyok és a közös múlt erejénél fogva az emberiség egyetemes körén belül együtt egységet alkotnak, más hasonló egységek mellett, azoktól határozottan elkülönült szervezettel“. Ez volt az alapja a nemzetnevelés meghatározásának, vagyis az így értett nemzetet tartottam a nevelői gondolkodásban irányadónak, ebből következett a nevelés sajátos módjának (nemzeti nevelés) és céljának (nemzetté nevelés) megállapítása is.

A nemzetnek ebben a meghatározásában nemcsak a benne megjelölt alkotó elemeket tartottam fontosnak, hanem azt is, hogy mit hagytam ki belőle tudatosan. Nem tartottam pl. a nemzet fogalmához tartozónak sem azt, hogy a nemzet tagjai egy állam lakossága-e vagy több államé, sem azt, hogy állampolgári jogaik azonosak-e, sőt a faji eredet és a nyelv azonosságát sem. Erősen hangoztatja az a meghatározás a nemzet szervezettségét, arról azonban, hogy ebben a műveltségnek mi a szerepe, nem szól. Ennek az a magyarázata, hogy az egység fogalmában a műveltség egysége benne van. Az sincs kimondva magában a meghatározásban, de benne van a fejtegetésben, hogy a nemzet nem állandó, hanem folytonosan alakuló, élő valóság. A nemzetnevelést éppen az különböztette meg lényegesen az akkoriban sokat emlegetett állampolgári neveléstől, hogy ez az egyes államok éppen meglévő és állandónak óhajtott szervezete számára való nevelést jelenti, a nemzetnevelésben pedig a közösség ez egyéni alakulatának benső fejlődése, e fejlődésnek állandó elősegítése az uralkodó gondolat. Az, amit Széchenyi az emberi nem szebbítésének, vérünk nemesítésének mondott.

Az utóbbi évek fejleményei az itt felsorolt valamennyi mozzanatot érintik. Lehetetlen, hogy a nemzetek életében beállott átalakulások gondolkodásunkban nyomot ne hagyjanak s ezekkel szembe ne nézzünk.

1. Az 1914 óta végbement változások a nemzetnevelés gondolata szempontjából azt a tanulságot jelentik, hogy a nemzet előbb felmutatott meghatározásában eggyel több jegy van a kellelénél: a hasonlóktól „elkülönült szervezet“ nem tartozik szorosan a nemzet fogalmához. A szervezeten ugyanis ilyen vonatkozásban inkább külső kapcsolatot értünk, a nemzet pedig benső egység. Látunk olyan szervezeteket, amelyeknek tagjait nem lehet egyetlen nemzeti

egység alkotóinak tekinteni, mert állampolgári kötelekek, a kényszerűségek együtt tartják ugyan őket, de az összetartozás érzése nincs meg bennök. Meg kellett győződünk arról, hogy a háború végéig hazánk benső viszonyait is ez jellemezte. Másfelől pedig voltak és vannak szétszakadt vagy erővel szétválasztott csoportok, amelyek más-más szervezetben élnek és minden külső kötelék nélkül, minden különválasztó erő ellenére is összetartozóknak érzik magukat.

A szervezet szavát tehát itt nem célszerű alkalmazni, mert félreérthető. Igaz, hogy az emberek egységének, szervezetének nem a külső kötelék a lényege, hanem a benső, a szellemi kapcsolat. Azt a régebbi meghatározásomat is az érteti meg, hogy az egységben, a nemzetben mindig az összetartozás tudatát tartottam a legfontosabbnak. Bizonyos azonban, hogy állandóan magam előtt láttam a külső keretet. A magunk akkori államát töltöttem ki a magyar nemzetnek Széchenyi, Eötvös, Deák és mások szellemében kialakult képével. Nem mint abban az értelemben már létezővel, hanem mint a nevelés előtt feladatként állóval. S ma ismét magunkra gondolva, újból csak azt lehet mondanom, hogy elvileg ugyan a benső kötelék a döntő, de a nemzetnek a külső szervezet is kelléke, sőt létének feltétele; enélkül mint egység, nem érvényesülhet a maga teljes mivoltában. Ez a természetes magyarázata annak, hogy ilyen szervezetre jövője érdekében mindenik nemzet törekszik. De a külső szervezethez a nemzet fogalmának nem állandó jegye, tehát a meghatározásba nem való. Kétségtelen, hogy e szervezet hiánya, meglazulása vagy éppen felbomlása a nemzet benső helyzetének is lényeges módosulásait jelenti: ahol nincs határozott szervezet, ott a nemzet vagy nem alakult még ki (még nincs meg a benső egység), vagy pedig romlásnak indult (az egység meggyengült vagy meg is szűnt). Ezért a nemzet fogalmában az a mozzanat a legfontosabb, amely ennek a benső egységnek, az egység alakulásának a forrása.

2. Ilyen forrásnak a földrajzi viszonyok és a közös múlt alakító erejét tekintetem. Ugyanezt tartom a legfontosabbnak ma is. A földrajzi viszonyok ereje azért nagy, mert az együttélőkkel az egymásra utaltságot felismertetik s közös munkára kényszeríthetik őket. Ennél még erősebb a közös múlt hatása; a földrajzi viszonyok is csak ez által, a huzamos együttlét és együttműködés útján, a hagyomány erejénél fogva érvényesítik nemzetalkotó hatásukat. Azonban éppen ebből következik most a meggondolnivaló.

A legújabb történet, a mostani folyamat fogékonyabbá tett bennünket a régi igazság iránt, hogy a nemzet csakugyan nem valami egyszer kialakult és attól fogva változatlan egység, hanem észrevételenül, szakadatlanul alakul még akkor is, ha szerkezetét erőszakos hatások nem érik. Alakulása azért állandó, mert a tagjai sűrűn változnak, kidőlnek és újak születnek, az új nemzedék más viszonyok között nő fel, mást él át, mint az elődei, mást ad tovább

utódainak, mint amit átvett. A földrajzi viszonyok összefűző erejét csak aránylag szűkebb csoportok tagjai érzik meg egyéenként általánosabban; az összetartozás érzése csoportról-csoportra már nem könnyen terjed. Annál kevésbbé, mert a lakosság összetétele vidékenként az egész országban kisebb-nagyobb mértékben folytonosan változik. Az együttélés folyamán különböző események sorozata és azonos körülmények sokféle hatása az egyesek, a csoportok, a közös sorsúak és az ellentétes érdekűek lelkületét állandóan és ezerféleképpen alakítja. A múlt egyre hosszabb-hosszabb előzményt jelent az egész nemzetre nézve, de korszakról-korszakra más hagyományok ereje közvetlenebb, az újabb meg újabb tanulságok az érzületet és gondolatvilágot nemzedékről nemzedékre módosítják. Mindez az idők folyamán a nemzetben csekélyebb vagy nagyobb mértékű változást idéz elő aszerint, hogy az új élmények milyen erejűek s a nemzetnek mekkora részét hatják át.

Ezt a természetes, a nemzet mivoltából következő benső folyamatot erőszakos külső hatások is befolyásolhatják. Ez is a szemünk előtt megy végbe. A nemzetek életében a háború óriási változásokat okozott. Olyan egységek, amelyeket a földrajzi viszonyok és a közös múlt összekötöttek, most felbomlottak vagy megcsonkultak; olyan tömegeket pedig, amelyek együvé kapcsolását sem a múlt közössége, sem a földrajzi helyzet nem indokolja, hatalmi érdekek egy állam keretében egyesítettek. Ezek a változások új egységek kialakulását indíthatják meg. S ma valóban ennek tanui vagyunk: tudatos és tervszerű nemzetalakítási kísérleteket látunk magunk körül és ezzel párhuzamosan erőszakos nemzetcsontítás megy végbe rajtunk. Ezek a jelenségek felvetik azt a nagy kérdést, hogy vajjon a mesterséges, sőt erőltetett nemzetalakításnak lehet-e tartós sikere, vagyis lehet-e új nemzetet csinálni s lehet-e természeti és történelmi kényszerűségből kialakult nemzetet örökre szétbontani. A történelem beszél elveszett nemzetekről és bemutatja nemzetek kialakulását; a háború nyomában pedig sok egyéb között régen szétdarabolt nemzet (a lengyel) újjászületésének, elvesztettnek tartott népek (oroszországi nemzetiségek) feléledésének is tanui vagyunk. De nem történelmi példák érdekelnek itt, hanem a mai törekvések sikerének benső lehetősége. Tagadhatatlan, hogy ez a lehetőség megvan és feltétele világos. Az új alakulat sikerrel haladhat előre, ha az együvé kapcsolatok elméje azonos tartalommal telik meg és ezzel párhuzamosan érzelmi kapcsolatok is fejlődnek közöttük. Természetes, hogy ez a folyamat nem gyors. Gyorsabb az ellenkező: a szétdarabolt és tervszerűen bomlasztott nemzet egyes részeiben egyre szűkebb térre szorúlnak, esetleg teljesen eltűnnek az egészet valaha összetartott érzelmi és értelmi elemek, fokozatosan elhomályosodik az összetartozás tudata.

A nemzetnek nem mindenik részében haladnak ezek a párhuzamos folyamatok azonos gyorsasággal, egyik embert könnyebb új egység részesévé tenni, a másik nehezebben vagy egyáltalában nem

tud elszakadni a régítől. De sem egybeolvadás nincs benső egyesülés nélkül, sem az elszakadás nem következhetik be benső elidegenedés nélkül. Ebből az a tanulság, hogy a nemzet fogalmában az egység szellemi természetét határozottan ki kell domborítani.

3. Számos jelenség újra figyelmeztet, hogy a nemzetet nem szabad magában néznünk, hanem csakugyan az emberiségen belül kell néznünk, mint egyéni alakulatot. A nemzet egyénisége ugyanúgy, mint az egyes ember egyénisége: alkotó vonásainak sajátos egysége. A nemzetben ezek az alkotó elemek: a nemzet különböző részei. Az egyéniség elemeinek összhangban kell lenniök, mint az élő szervezet sokféle működésének, s a maguk mivoltában fejletteknek kell lenniök, mint a szervezet egyes szerveinek; másként zavar van. A nemzetben is a maga mivoltában fejlettnak kell lennie mindenik résznek; enélkül a nemzet sem lehet az, aminek lennie kell, mert nem lehet a részek munkájában egybehangzás. A nemzet életét alkotórészeinek együttműködése biztosítja. Az együttműködés azonban azon dől el, hogy a sajátos természetű részek kifejlődése mennyire járt együtt az összetartozás tudatának és az együttdolgozás abból eredő szándékának kifejlődésével. Vagyis más szóval: a nemzet egyes részeinek (a nyelvi, vallási, foglalkozási, területi, stb. egységeknek) szellemi minőségében mennyire érvényesül a múlt és a jelen egybeforrasztó hatása. Nyilvánvaló, hogy a részek különfélesége miatt műveltségük igen különböző lehet, a műveltség foka is, uralkodó középpontja is. Az a kérdés: az egyesek lelkében mi a legerősebb vonás. Ez lehet itt a nyelvnek, ott a vallásnak, amott a munkakörnek, másutt az anyagi érdeknek, vagy egyébnek azonossága. Akiknek ugyanaz az ilyen uralkodó vonásuk, magukban véve is egységet alkotnak. A nemzetnek mint egységnek a sorsát az szabja meg, hogy a szűkebb köröket egyesítő sajátos azonosságok nem aprózzák-e fel a nemzetet, a sajátosság tudatossága nem a különbözést teszi-e az egyesek szemében legfontosabbá s nem gátolja-e meg a nagyobb egység, a nemzet felismerését. Nemzet csak ott van, ahol e részek magukat résznek ismerik, ahol mindenik kisebb egység tagjaiban egyaránt határozottan érvényesül a nemzet egységét biztosító, más nemzetől megkülönböztető azonosság: a műveltség közösségéből eredő tudata az egymásrautaltságnak és készsége az együttdolgozásnak.

A nemzet fogalmára nézve mindegy, hogyan alakul ki a nemzet alkotórészeiben ez a tudat és ez a szándék, mi a része benne a nyelvnek, fajnak, államszervezetnek. A lényeg az, hogy itt kétségtelenül az egyes emberek benső minőségéről van szó: a nemzetnek csak az igazi tagja, akiben megvan a közös, nemzeti tudatosság, azaz a nemzethez tartozás tudata, és megvan a készség a közös munkára, vagyis a nemzet adott viszonyaitól megkövetelt együttműködésre.

4. Ez a gondolatmenet voltaképpen benne volt a most újra megvizsgált régibb meghatározásban is. A nemzetneveléssel kapcsos-

latban eddig is mindig úgy gondoltam, hogy a nemzetet nem a külső kötelék teszi, hanem az összetartozás érzése és akikben ez az érzés megvan, azok egy nemzetet alkotnak akkor is, ha életük külső kerete nem azonos. Most kénytelen vagyok ugyan látni, hogy ennek a külső keretnek, vagyis az államnak nagyobb a jelentősége a nemzet alakulása szempontjából, mint amennyire régebben elismertem, de még sokkal határozottabban úgy látom, ahogyan mindig láttam, hogy állam és nemzet nem egy. Ezért azt kell hangsúlyoznom, hogy *a nemzet azok összessége, akik a földrajzi viszonyok és a közös múlt erejénél fogva az emberiség egyetemes körén belül lelki egységet alkotnak.* Ez azt jelenti, hogy a nemzetben tagjainak érzülete a legfontosabb: ez teremti meg és tartja fenn az egységet, ebből indul ki a bomlás és pusztulás is. Ezért a nemzet fogalmában a történelmi folyamat útján kialakult lelki egység a döntő tényező.

III. Ez a megállapodás magunkra nézve először is azt jelenti, hogy a nemzet körét nem korlátozzuk a mai csonka országban élő magyarságra, hanem továbbra is beletartozónak tekintjük mindazokat, akik a széttört határok között nemzetünk egységébe valóssággal beletartoznak. Ugyanakkor azonban nem lehet elfelejtenünk, hogy az így értett nemzet életkörülményei lényegesen megváltoztak: nincs többé egybefoglaló külső szervezete, hanem öt külön rész ugyanannyi államban él; a földrajzi viszonyok ereje nem érvényesülhet teljes mértékben; a közös múlt egyaránt ott van mindenik rész mögött, de a folytatás immár nem közös és a múlt közössége nemcsak elhalványodik mindenik részben, minthogy már nem élünk a régi közösségben, hanem más tartalma alakul, mert az öt részből négynek az új nemzedékét egészen másra tanítják, mint amit még a szüleik igazságnak vallanak. A szétszakadt nemzetnek mindenik része rendkívül súlyos viszonyok között él, ezek a figyelmét teljesen lekötik, az élet mindennapi gondja az egyéni öfenntartáson kívül a nemzet fenntartására alig juttat lelki erőt. Ehhez kell vennünk még azt is, hogy az új viszonyok mindenik részre nézve különbözők, tehát mindenik rész helyzete és lelkülete sajátosan alakul. Mindezekből világos, hogy a lelki egység jelentősége hallatlanul megnövekedett, de a fenmaradása hallatlanul megnehezedett.

Ahol lelki egységről van szó, ott mindig feladat áll előttünk: az egység meglevő elemeinek megtartása, a hiányzók megteremtése, a gyengébb szálak megerősítése, az új tagoknak (új nemzedéknek, új települőknek, beköltözőknek) az egység részeseivé alakítása. Ezért semmiféle lelki egység, tehát a nemzet sincs szakadatlan, hézagtalan, következetes nevelés nélkül. A nemzet mindenkori helyzete szabja meg, hogy a nevelés egységvédő és egységteremtő feladata mikor, miben áll főképpen. A nemzetnek ez a fogalmazása a mi nevelői feladatunknak óriási megnövekedését jelenti, de egyszerűsége egészen rendkívüli nehézségeit is. E nehézségek szinte megoldhatatlanok. Tőlünk nem csupán a lelki egység természetes

ingadozásai követelnek lankadatlan éberséget és állandó alkalmazkodást, hanem a megindult és nagyon kitartó, sőt növekvő erejű, a miennkel ellentétes irányú nevelés hatásaival kell megküzdőnk. Az új helyzetben pedig semmi mód nincs arra, hogy a most ötfélé szakadt nemzet lelki egységét egy középpontból lehessen gondozni. Ezért mikor a magunk feladatait akarjuk elgondolni, először is ezzel a helyzettel kell számolnunk.

Nyíltan meg kell állapítanunk, hogy magunkról beszélve, kiket értünk ezen. A magyar nemzetbe mindig beleértettem a nem magyar nyelvű lakosságot is, magyarokra és másnyelvűekre együttvéve vonatkoztattam a nemzetté nevelés feladatát. Azokat a nem magyar nyelvűeket, akik lakóhelyükkel együtt elszakadtak tőlünk, immár nem számíthatjuk magunkhoz, de ideszámítjuk azokat, akik ma is közöttünk élnek. Amazokra a múltnál és a földrajzi viszonyoknál erősebben hat az adott helyzet alakító ereje. Igaz, hogy nem egyformán. Akik az új államban fajrokonokkal egyesülnek politikailag, az azokkal való lelki egyesülés folyamatában vannak. Akik ott is más nyelvű államba kerültek, azokban is megerősödött a faji öntudat (pl. az erdélyi németeké); ez a beolvadást nehezíti ugyan, de ez a régi kötelékből való lelki elszakadáson nem változtat. A faji öntudat növekedése a csonka hazában élő másnyelvűek és a magyarság lelki egységét is nehezebbé teszi, az kétségtelen; ez azonban csak a tennivalókon változtat, az összetartozás tényén nem.

Az elcsatolt magyarságra vonatkozóan elég annyit mondanom, hogy a szétszakadás nem jelenti a magyarság széthullását mindaddig, amíg a lelki egység meg nem semmisül. Ők tehát magától értődően bele tartoznak a magyar nemzetbe. Azonban az adott helyzet alakító erejét, az idő múlásának hatását ők is megérzik; új nemzedékük megváltozott környezetben nő fel, már ezt tartja természetesnek; a faji öntudat pedig a magyarságban nem olyan erős, hogy a beolvadástól biztosítaná. Ezt nyitott szemmel figyeljük és fájdalommal elismerjük; megállapítjuk, hogy a nemzet lelki egysége, magára a magyarságra gondolva is, súlyos veszedelemben van. A feladatoknak súlyos tömege következik ebből a nevelésre nézve; annál súlyosabb, mert látnunk kell, hogy nekünk nincs hatalmunk az egyetemes magyar lelki egység védelmére és fejlesztésére; a más állam hatalma alá jutott magyarság pedig ki van szolgáltatva ezt az egységet pusztító hatásoknak és egyedül maga találhatja meg a védekezés módját. A magyarság azonban megtanulhatta már, hogy sorsa újra meg újra megpróbálja; megtanulhatta azt is, hogy a gyeplő odaerestése, a nehézségek elhallgatása a legrosszabb politika. Meg kell tehát tennie a magyarság mindenik részének mindazt, ami ebben a helyzetben a nemzet fogalmából nevelési feladatként következik.

IV. A teljes feladatot a nemzetnek egyik darabja sem vállalhatja magára. Mindenik csak azt végezheti el, amit önmagára nézve

szükségesnek felismer és a maga helyzetében végrehajtani képes; a többi rész fejlődésébe egyik sem avatkozhat bele.

Az idegen hatalom alatt élő magyarságnak az első feladata, hogy önmagában őrizze meg a lelki egység kifejlett elemeit s származtassa át a következő nemzedékekre. Ezzel teszi az egész magyarságnak is a legnagyobb szolgálatot. Az anyaországban élőkhez kapcsolja az elszakadtakat a közösen átszenvedett múlt s a szellemi és vérségi kapcsolatoknak ezer meg ezer idenyúló vagy innen oda-induló szála; az összetartozás érzését nem engedi elmúlni az elszakadt föld csonkasága, a mesterséges határok számtalan következménye. Ez a múlthoz való kötöttség az egyik alap, amelyen az egyegy állam keretében élő magyarok között a lelki egység kialakulhat. A másik alap: a mostani, ottani életnek őket egységgé alakító hatása. Minden szál, amely őket új államukhoz és a hatalmon lévő lakossághoz fűzi, bennük sajátos lelkiséget fejleszt, mást, mint amilyen a másik elszakadt terület magyarságában fejlődik, de még jobban eltér a csonkaországi magyarságétól. A múltból és a jelenből származó vonások egybefonódása azt a kérdést állítja eléjük: miként tud bennük ez a két elem úgy egyesülni, hogy az ott alakuló új egységben sajátos, egyéni alkotó résszé váljanak és a régi egységből ki ne szakadjanak. Ezt a kettősséget múltjuk és mai életük parancsolja. Az élet érdekei nem engedik, hogy attól az élettől elzárkózzanak; az egyenesen a megsemmisülésbe vezetne. A távoli forrásokból, elődeiktől eredő egyéniségük pedig megköveteli, hogy a múlttól el ne szakadjanak; ez a sajátosságukat semmisítené meg és erkölcsi pusztulást jelentene. Az így két alapon alakuló kis magyar egység sajátos része maradna annak az állam lakosságának s mégis része, szintén sajátos része maradna annak a nemzetnek, melyből származott. Világos, hogy csak akkor, ha tudatosan fenntartanák ennek többi részeivel a fejlődés párhuzamosságát, amennyire ez az irodalom, a gazdasági kapcsolatok, a személyes érintkezés útján a külső szervezet egysége nélkül is lehetséges.

A megmaradt területen élőknek is az az első feladatuk az új helyzetben, hogy a lelki egységet magunk között megteremtsük. Itt is állandóan uralkodnia kell annak a gondolatnak, hogy a nemzetnek mi is csak része vagyunk, magunkban véve nem jelentjük az egész nemzetet. Ennek nemcsak csonkaságunk az oka, hanem az is, hogy a magyar tudatosság alapvető elemei éppen az elszakadt részek küzdelmes múltjából származnak s elsősorban az onnan származók által érvényesülnek; mi itt így magunkban nem vagyunk és nem is lehetünk ugyanaz a magyar nemzet, amelynek eszményi alakja felé legjobbjaink törekedtek. De mert hatalmunkban nincs más, csak önmagunk, ezért magunkat kell úgy nevelnünk, hogy annak a teljes egységnek mind az elszakadt magyarok, mind pedig a velünk élő másnyelvűek számára középpontja lehessünk.

A lelki egység megteremtése és fenntartása itt nehezebb, mint

az elszakadt magyarság egy-egy tömege számára. A mi itteni összetételünk sokkal bonyolultabb, itt a magyarság nem gondolhat csak önmagára. Bennünk egyszerre kell érvényesülnie annak, hogy itt többség vagyunk s annak, hogy mint magyarságnak milyen a helyzetünk Európában. Nehézzé teszi a feladatot az is, hogy itt nagyon fogyatékos az egész magyar nemzet egységének a tudata, az elszakadtakkal való összetartozás érzése, a feldarabolás jelentőségének ismerete. Ha az itteni magyarság nagy tömegét nézzük, itt igen hiányos a nemzeti önismeret, pedig enélkül az élet sem lehet tervszerű. A nemzet fogalmából tehát az a nevelési feladat következik, hogy mi magunk alakuljunk nemzetté, azaz emeljük fel a csonka haza népének mindenik részét a nemzet fogalmához. Ezzel juttatjuk oda, hogy a nemzet csonkaságát igazán megértse, gondolatvilága kitáguljon, életének és munkájának célját magasabbra tűzze ki. A nemzet egysége szempontjából nagyon sokat mulasztottunk, azt mindet immár nem pótolhatjuk, de pótolhatjuk itt a magunk körében, magunkra vonatkozóan.

Amit az elszakadt magyarokról mondtam, ugyanazt kell alkalmaznunk az itt élő nem-magyarokra. A helyzet természetesen nem ugyanaz, ha a történelmi kialakulását nézzük, sőt súlyos különbség van abban is, hogy amott a magyar kisebbséget a beolvadástól kell féltetnünk, itt meg a nem-magyar kisebbségek tőlünk való elidegenedése indult meg. Ebben a helyzetben a magyarság nevelési feladata mégis csak az, hogy biztosítsa mindenik rész sajátos fejlődését és igyekezzék arra, hogy a maga tudatosságával és egységével a másnyelvűek számára is a nagyobb lelki egység középpontja lehessen.

Ennek az a feltétele, hogy a csonkaországi magyarság egyfelől az elszakadt magyarsággal, másfelől a vele ma is együttélőkkel tartsa fenn a fejlődés párhuzamosságát. Nekünk nemcsak érdeklődnünk kell mindezek élete iránt, hanem azt jól ismernünk és a köznevelés útján rendszeresen ismertetnünk is kell, hogy a szellemi fejlődésben nagy eltérések ne álljanak be, az eddigi különbségek pedig enyhüljenek. A mi nevelésünkben ennek az egységre való törekvésnek, a lelki egység megteremtésének kell a vezetőnek lennie. S az is lesz, ha nevelői gondolkodásunknak a nemzet fogalma a középpontja.

V. Ez a gondolatmenet tehát valóban a műveltség nemzetalkotó szerepét világítja meg. A műveltség: az egész szellemi tartalomnak, gondolatvilágnak és érületnek, bizonyos szerves egysége. Ebből az következik, hogy mindazokat a tényezőket, amelyek a nemzet tagjainak művelődését befolyásolják, alkalmassá kell tenni a nemzet fogalmából eredő követelmények teljesítésére. A köznevelés szervezetétől kezdve a legegyszerűbb olvasókönyvig úgy kell eltervezni és megalkotni a nevelésnek minden eszközét, hogy a folytonosan alakuló nemzet lelki egységét állandóan mozdítsa elő. Arról, hogy eb-

ben a korszerűség és a hagyományosság miként érvényesül, az egyöntetűség és a sokféleség hogyan jut jogaihoz, valamint, hogy a lelki egység alakulásában mi a szerepe az egyes tényezőknek, főként a nyelvnek, itt most nem beszélek. A nemzetnevelés fogalma mindent a látszólagos ellentétet kiegyenlíti.⁴

Imre Sándor

⁴ E közlemény előadás volt a Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete bölcsészeti szakosztályában 1927., V. 4. Mostani közlését a tárgy fokozott időszerűsége igazolja. Egyes, itt érintett kérdésekről más alkalmakkor szóltam. Pl.: *Töredékes gondolatok az erdélyi szellemről* (Nagyenyedi Album, Bp., 1926), *A közös munka lelki akadályai* (Bp., 1927), *Hagyomány és nevelés* (Szeged, 1933), *A magyar közműveltség átalakulása* (előadás a DMKE közgyűlésén, Szeged, 1933), *A nyelvi kisebbségek iskolái* (Orsz. Középisk. Tanár-egy. Közlöny 1927 március), stb.